

Prof. dr. sc. Vesna Barić Punda, redovita profesorica
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

ULOGA EUROPSKE UNIJE U ZAŠTITI I OČUVANJU SREDOZEMNOG MORA S OSVRTOM NA NEKE PRAVNE I STRATEŠKE DOKUMENTE

UDK: 341. 24 : 347. 79 (4)

Primljeno: 15. X. 2008.

Izvorni znanstveni rad

Europska unija je u zaštiti i očuvanje morskog okoliša u cjelini, posebice u zaštitu Sredozemnog mora utkala mnoge dokumente, strateške instrumente, inicijative i akcijske planove. Međutim, ono je i dalje ostalo krhko područje, izloženo različitim onečišćenjima i pritiscima. Razlozi još uvijek nedovoljne učinkovitosti u zaštiti i očuvanju Sredozemnog mora složeni su i brojni. Uz gospodarske, političke i druge različitosti obalnih država te problem ograničenih financijskih izvora, posebice valja izdvojiti još uvijek niski politički prioritet koji ima okoliš te nedovoljna javna svijest o problemu zaštite okoliša u pojedinim državama. Za ugroženost i propadanje sredozemnog okoliša ne mogu se držati odgovornom politike pojedinih država, niti se ono može štiti djelovanjem samo nekih. Sve to upućuje na nužnost daljnjeg obogaćivanja europske ekološke mreže zaštite i očuvanja Sredozemnog mora posebice kada su u pitanju strateški i politički modeli partnerstva i dobrosusjedstva s državama izvan Europske unije, kako ne bismo, jednoga dana, našom neizanteresiranošću nanijeli nepopravljivu štetu.

... Sredozemno je more kao tisuću istovremenih stvari. Ne samo jedan krajolik, već tisuću njih. Ne samo jedno, već niz mora. Ne jedna, već mnogo civilizacija... Sredozemlje je staro raskrižje... Tisućama se godina sve na ovome moru spajalo, razdvajalo i tako obogaćivalo njegovu povijest...

Fernand Braudel¹

I

Sredozemno more najveće je more u Europi. Zbog svog zemljopisnog položaja² i veoma spore i ograničene izmjene vode s otvorenim morem,³ jedno je

¹ Cit. u: G. Benoit, A. Comeau (eds.), *A Sustainable Future for the Mediterranean-The Blue Plan's Environment & Development Outlook*, London, 2005, p.xi.

² Prema čl. 122. *Konvencije UN o pravu mora (1982.)* Sredozemno more je u skupini *okruženih ili poluokruženih mora*. Tim se izrazom označava zaljev, bazen ili more okruženo dvjema ili više država i spojeno s drugim morem ili oceanom uskim prolazom ili se u cjelosti ili pretežno sastoji od teritorijalnih mora i gospodarskih pojasa dviju ili više obalnih država.

³ Za potpunu izmjenu vode u Sredozemnom moru potrebno je gotovo 80 godina. Vidi pobliže: G.Bellan,

od najugroženijih i ekološki najosjetljivijih mora na svijetu. Na njegovim obalama nalazi se 26 država: Albanija, Alžir, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Cipar, Crna Gora, Egipat, Francuska, Grčka, Gruzija, Hrvatska, Italija, Izrael, Libanon, Libija, Malta, Maroko, Monako, Rumunjska, Ruska federacija, Sirija, Slovenija, Španjolska, Tunis, Turska i Ukrajina.⁴ Devet država članice su Europske unije: Bugarska, Cipar, Francuska, Grčka, Italija, Malta, Rumunjska, Slovenija i Španjolska.

Izvori onečišćenja Sredozemnog mora brojni su i veoma složeni. Jedno je od najprometnijih mora na svijetu. Iako predstavlja samo 0,7% u površini svjetskih mora, u njemu se odvija 30% međunarodnog pomorskog prometa. Procjenjuje se da godišnje preko Sredozemnog mora pređe preko 220 000 brodova (težih od 100 tona), a dnevno 2000 brodova (od čega je 250 do 300 tankera za prevoz nafte).⁵ Njime se prevozi više od 20% svjetske nafte. Nafta može dospjeti u more kao posljedica nesreća (mada je tek četvrtina ukupnog godišnjeg unosa nafte u more njihova posljedica), ali i kao posljedica ispiranja tankova. Primjerice, od 200 000 tona nafte koje tanker prevozi, gotovo 700 tona ostaje na stijenama tankova nakon isporuke.⁶ Tanker se mora riješiti te nafte prije utovora i prijevoza nove, a najjednostavniji način je ispiranje tankova u moru. Kao posljedica pomorskih nesreća (sudar, požar, nasukavanje, kvar) u periodu od 1990. do 2005. u Sredozemno je more dospjelo više od 80 000 tona nafte. Industrijski i komunalni otpad možda je ipak veći problem. Pobice zabrinjava činjenica da 80% komunalnog otpada koje dopijeva u Sredozemno more nije obrađeno.⁷ Utvrđeno je također da se 85% svih onečištača Sredozemnog mora nalazi na kopnu, a između 80 i 85% njih prenosi se rijekama.⁸ Sredozemlje je i vodeća turistička regija u svijetu, a prema nekim podacima do 2025. očekuje se oko 637 milijuna turista. Njih otprilike polovica boravit će u obalnim područjima.⁹

Za analizu današnjeg stanja morskoga okoliša na Sredozemlju jedan od najvažnijih dokumenata je revidirana verzija izvješća Europske agencije za okoliš, Prioritetna pitanja Mediteranskog okoliša (*Priority issues in the Mediterranean*

J. M. Peres, *La pollution dans le Bassin Mediterraneeen (Quelques Aspects en Mediterranee Nord-Occidentale et en Haute Adriatique: leurs Enseignments)*, in: M. Ruivo (ed.), *Marine Pollution and Sea Life*, London, 1972, pp. 32-34.

⁴ Šira definicija Sredozemnog more obuhvaća i pet država na obali Crnog mora.

⁵ Podaci se odnose na užu definiciju Sredozemnog mora (ne uključuje Crno more). Vidi izvješće Europske agencije za okoliš: *State and pressures of the marine and coastal Mediterranean environment*, (eds. G. Izzo, S. Moretti), *Environmental issues* No. 5, 1999, p.66. <http://reports.eea.europa.eu/ENSERIES05/en/envissue05.pdf>

⁶ I. Pavić, *Economic Instruments and Oil Spills in the Mediterranean*, u: *The Sixth International Conference on the Mediterranean Coastal Environment*, Ravenna, Vol. 2, 2003, p.1085.

⁷ Vidi pobliže: Peter M. Has, *Saving the Mediterranean*, Columbia University Press, 1990, p. 102.

⁸ Velike količine različitih onečištača u more i morski okoliš unosi gotovo 80 većih ili manjih rijeka (primjerice velike rijeke poput rijeke Po u Italiji, Ebro u Španjolskoj, Rone u Francuskoj, Nila u Egiptu i rijeka Axios, Loudias i Aliakmon u Grčkoj).

⁹ Podaci prema Mediteranskoj strategiji održivog razvoja (*Mediterranean Strategy for Sustainable Development-MSSD*). Vidi tekst: http://www.mzopu.hr/doc/Sredozemna_strategija_20050603.pdf

environment revised version)¹⁰ predstavljen državama ugovornicama Barcelonske konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja (1976.) na sastanku u Portorožu 15. ožujka 2006. Izvješće sadrži opću procjenu onečišćenja Sredozemnog mora na regionalnoj, posebice na nacionalnoj razini, na temelju nacionalnih dijagnostičkih analiza svake države (*National Diagnostic Analyses Reports-NDA*).¹¹ Cilj je bio utvrditi žarišne točke onečišćenja Sredozemnog mora za svaku sredozemnu državu pojedinačno,¹² kako bi se na temelju toga mogle kreirati pravne i političke odluke na nacionalnim razinama. Uz već poznate izvore onečišćenja s kopna i djelatnosti vezane uz plovidbu, u izvješću su izdvojeni biološka invazija, štetno cvjetanje algi, ribolov, širenje marikulture kao i prirodne opasnosti. Sredozemno je more posebice izloženo velikim promjenama u biološkoj raznolikosti unošenjem novih neautohtonih (egzotičnih) vrsta balastnim vodama, ali i prirodnim putem. Svake se godine prijavljuje 15 novih vrsta, a izdvojen je podatak da su u prvih šest godina 21. stoljeća prijavljene 64 nove vrste na Sredozemlju. Intenzivna marikultura također je veliki problem za jedno regionalno more kao što je Sredozemno. Sa 19 997 tona 1970. godine porasla je na 339 185 tona u 2002.¹³ Poseban problem su neobrađene gradske otpadne vode. Duž sredozemne obale 19 je država prijavilo 601 grad veći od 10 000 stanovnika. Postrojenja za obradu otpadnih voda ima 69% tih gradova, 21% ih nema, 6% ih tek izgrađuje, a u 4% gradova postrojenja su van pogona.¹⁴

II

Uloga Europske unije¹⁵ u zaštiti i očuvanju Sredozemnog mora ima poseban značaj¹⁶ i veoma je složena. Paralelno, uz došenje brojnih pravnih dokumenata (direktiva, uredbi, odluka)¹⁷ koji se odnose samo na države članice (na određen

¹⁰ Izvješće je pripremila Europska agencija za okoliš (*European Environment Agency-EEA*), Europski tematski centar za vode Europske agencije za okoliš (*EEA's European Topic Centre for Water-ETC/WTR*) i Program Ujedinjenih naroda za okoliš/Mediternski akcijski plan (*United Nations Environment Programme /Mediterranean Action Plan- UNEP/MAP*).

EEA Report No 4/2006; http://reports.eea.europa.eu/eea_report_2006_4/en/medsea_4_2006.pdf

¹¹ Za Hrvatsku vidi: *National Diagnostic Analysis Croatia, 2003*. UNEP/MAP, pp.67.

¹² Vidi pobliže: *Pollution issues country by country*, in: *EEA Report No 4/2006*, pp. 28-46.

¹³ *EEA Report No 4/2006*, pp. 8-10.

¹⁴ *Ibidem*, p.16.

¹⁵ O pojmu Europske unije vidi pobliže: N. Misita, *Osnovi prava Evropske unije*, drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2007., str. 195.-210.

¹⁶ Tako se, primjerice, u preambuli *Protokola o suradnji u sprječavanju onečišćenja s brodova i, u slučajevima opasnosti, u suzbijanju onečišćenja Sredozemnog mora* (2002.) Europskoj zajednici priznaje poseban doprinos u provedbi međunarodnih normi u pogledu pomorske sigurnosti i sprječavanja onečišćenja s brodova. Vidi tekst Protokola: *Narodne novine-Međunarodni ugovori*, br. 12/03; 4/04.

¹⁷ Tim se dokumentima uređuju vrlo različita pitanja: sigurnosni i ekološki aspekt pomorskog prijevoza, sprječavanje onečišćenja naftom, prijenos različitih oblika života i vrsta balastnim vodama i njihov utjecaj na biološku raznolikost, obrada komunalnih otpadnih voda, kvaliteta vode za kupanje i dr.

Procjenjuje se da samo jedan kubni metar balastnih voda može sadržavati od 3000 do 10 000 morskih

način i na one potencijalne), u okviru Unije se razvija jedan poseban model, *strateški pristup suradnji u zaštiti okoliša* kreiranjem instrumenata *partnerstva i susjedstva* s državama izvan Unije¹⁸ (primjerice, *Europska politika dobrosusjedstva, Instrumenti za partnerstvo i dobrosusjedstvo u Europi*). Pomoć zemljama partnerima u razvijanju institucija i pravnog okvira za zaštitu i obnavljanje okoliša, u promicanju svijesti o održivom razvoju te omogućavanju pristupa javnosti svim informacijama o okolišu, samo su neki od osnovnih ciljeva suradnje Europske komisije sa zemljama partnerima.¹⁹

Istraživanje složene uloge Europske unije u zaštiti Sredozemnog mora može biti usmjereno na vrlo različite teme i područja. Mogu se izdvojiti neke od njih:

1. Posebne institucije i tijela Europske unije za praćenje i kontrolu onečišćenja; najvažnije tijelo je Europska agencija za okoliš (*European Environment Agency-EEA*);²⁰

2. Europska unija stranka je Barcelonske konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja i njezinih protokola (osim posljednja tri);²¹

3. Pravni dokumenti i strateški instrumenti Europske unije o zaštiti i očuvanju morskog okoliša (posebice oni koji se neposredno odnose na Sredozemno more);

4. Programi Europske unije (kao programi, *SMAP, PHARE*); različiti financijski izvori i oblici tehničke pomoći susjednim državama, državama nečlanicama radi sprječavanja i uklanjanja onečišćenja (primjerice, kroz instrumente Europskog susjedstva i partnerstva-*European Neighbourhood and Partnership Instrument*;

organizama te da se dnevno tim vodama prevozi gotovo 3000 različitih oblika života u različitim stadijima.

¹⁸ Sredozemne se države, s obzirom na njihov politički odnos prema Europskoj uniji mogu podijeliti na članice Unije, potencijalne članice i one koje to nisu. Potencijalne članice također značajno pridonose zaštiti i očuvanju morskoga okoliša priključivanjem politikama Unije o okolišu, odnosno usklađivanjem svojih propisa s pravnom stečevinom Unije. Na taj je način njihova strategija zaštite okoliša sasvim određena. Međutim, cilj *Europske politike dobrosusjedstva* su države koje nisu potencijalne članice, ali su zemlje partneri Europske unije.

¹⁹ O osnovnim ciljevima suradnje na zaštiti okoliša između Komisije i mediteranskih zemalja vidi pobliže: *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament-Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean*, Brussels, 5. 9. 2006.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0475en01.pdf

²⁰ Osnovana je Uredbom Vijeća (EEZ) br. 1210/90 od 7. svibnja 1990. o uspostavljanju Europske agencije za okoliš i Europske informacijske i promatračke mreže okoliša-*Council Regulation (EEC) No 1210/90 of 7 May 1990 on the establishment of the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network*.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31990R1210:EN:HTML>.

Počela je s radom 1994. Sjedište joj je u Kopenhagenu. Sve države članice Europske unije su i njezine članice, ali to mogu postati i druge države. Sada ima 32 člana. Pored 27 država članica Unije, članice su i Island, Norveška, Linheštaj, Turska i Švicarska. Agencija je posvećena osnivanju mreža za informiranje i praćenje stanja europskog okoliša s ciljem da Zajednici i državama članicama pružiti objektivne, pouzdane i usporedive informacije na europskoj razini radi poduzimanja potrebnih mjera zaštite okoliša, procjene rezultata tih mjera te posebice informiranja javnosti o stanju okoliša.

²¹ Konvencija i protokoli čine jedinstven regionalni okvir suradnje sredozemnih država na zaštiti i očuvanju Sredozemnog mora.

sredstva za provedbu Euromediterranskog partnerstva-*Euro Mediterranean Partnership*; inicijativa *HORIZON 2020*. i sl.)

5. Znanstvenoistraživački projekti Europske unije (s interdisciplinarnim pristupom) vezani uz Sredozemno more koje je 1993. pokrenula Europska komisija kao Ciljani projekt Europske unije za Sredozemlje (*European Union's Mediterranean Targeted Project-MTP*).²²

6. Inicijativa članica Europske unije u Međunarodnoj pomorskoj organizaciji, u proglašenju pojedinih mora *osobito osjetljivim morskim područjima*.²³

Iako će se u ovom dijelu rada posebice analizirati neki pravni dokumenti i strateški modeli i instrumenti donijeti u okviru Europske unije, valja izdvojiti činjenicu da je Europska unija stranka Barcelonske konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja i njezinih protokola (posljednja tri nije).²⁴ Upravo su se o tom pitanju na konferencijama vodile teške i duge rasprave između Francuske i Italije (kao članica Europske unije) koje su zagovarale taj status te *ex* Jugoslavije i arapskih država koje su se tome protivile. Naime, slabije razvijene države tada su bile protiv da EEZ ima status supranacionalnog subjekta.²⁵ Europska unija stranka je: Konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja²⁶ (*Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution*) usvojene u Barceloni 16. veljače 1976. i izmijenjene 10. lipnja 1995. u Barceloni - Konvencija o zaštiti morskog okoliša i obalnoga područja Sredozemlja²⁷ (*Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean*); Protokola o sprječavanju onečišćenja Sredozemnog mora potapanjem otpadnih i drugih stvari s brodova i zrakoplova²⁸ (*The Protocol for the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Dumping from Ships and Aircraft*) usvojenog 16. veljače 1976. u Barceloni i izmijenjenog 10. lipnja 1995. u Barceloni - Protokol o

²² Projekt je imao dvije faze istraživanja (1993.-1996.; 1996.-1999.) u kojima su sudjelovali znanstvenici i različite institucije iz 14 država. Rezultat projekta nisu samo dobiveni podaci o istraživanju Sredozemnog mora. Kreirana je prepoznatljiva znanstvena mreža istraživanja i ostvarena značajna suradnja Europske unije s drugim državama.

²³ To su mora kojima je zbog izloženosti štetnim utjecajima međunarodne pomorske plovidbe, a priznatih ekoloških, socijalnih, gospodarskih, kulturnih i znanstvenih razloga, potrebna posebna zaštita. Do sada je, osobito osjetljivim morskim područjem proglašeno deset mora, odnosno morskih područja. Od šest mora koji su taj status dobili u razdoblju od 2002. do 2006, četiri je status dobilo na prijedlog članica Europske unije. Sredozemno more kao cjelina nije proglašeno *osobito osjetljivim morskim područjem*. Vidi pobliže: D.Vidas, O zaštiti osobito osjetljivih europskih mora i potrebi regionalne suradnje u Jadranskom moru, u: Zbornik, *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: izazovi sudjelovanja*, (K.Ott ur.), sv.4, Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2006., str. 333.-380.

²⁴ Popis instrumenata Europske unije koji se odnose na Konvenciju i njezine protokole vidi: Priority issues in the Mediterranean environment, *European Environment Agency Report*, No. 4/2006, p. 68.

²⁵ O tome pobliže: Peter M. Haas, *o. c.*, p. 109.

²⁶ *Službeni list SFR Jugoslavije-Međunarodni ugovori* br. 12/77. Hrvatska je sukcesijom postala strankom *Konvencije* 8. listopada 1991. *Narodne novine-Međunarodni ugovori* br. 12/93.

²⁷ *Narodne novine-Međunarodni ugovori* br. 17/98, 11/04.

²⁸ Protokol je usvojen zajedno s Konvencijom. *Službeni list SFR Jugoslavije-Međunarodni ugovori* br. 12/77. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. *Narodne novine-Međunarodni ugovori* br. 12/93.

spriječavanju onečišćenja Sredozemnog mora potapanjem otpadnih i drugih tvari s brodova i iz zrakoplova ili spaljivanjem na moru²⁹ (*Protocol for the Prevention and Elimination of Pollution of the Mediterranean Sea by Dumping from Ships and Aircraft or Incineration at Sea*); Protokola o suradnji u suzbijanju onečišćenja Sredozemnog mora naftom i drugim štetnim tvarima u slučaju nezgode³⁰ (*The Protocol Concerning Cooperation in Combating Pollution of the Mediterranean Sea by Oil and other Harmful Substances in Cases of Emergency*) usvojenog 16. veljače 1976. u Barceloni; Protokola o suradnji u sprječavanju onečišćenja s brodova i, u slučajevima opasnosti, u suzbijanju onečišćenja Sredozemnog mora³¹ (*The Protocol concerning Co-operation in Preventing Pollution from Ships and, in Cases of Emergency, Combating Pollution of the Mediterranean Sea*) usvojenog 25. siječnja 2002. na Malti; Protokola o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja s kopna³² (*Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-based Sources*) usvojenog 17. svibnja 1980. u Ateni i izmijenjenog 7. ožujka 1996. u Syracusi - Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćavanja iz izvora i djelatnosti na kopnu³³ (*Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution from Land-based Sources and Activities*); Protokola o posebno zaštićenim područjima Sredozemnog mora³⁴ (*Protocol Concerning Mediterranean Specially Protected Areas*) usvojenog 3. travnja 1982. u Ženevi i Protokola o posebno zaštićenim područjima i biološkoj raznolikosti Sredozemnog mora³⁵ (*The Protocol concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean*) usvojenog u Barceloni 10. lipnja 1995. Europska unija nije stranka Protokola o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja radi istraživanja i iskorištavanja epikontinentskoga pojasa i morskoga dna i podzemlja³⁶ (*Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed and its Subsoil*) usvojenog u Madridu 14. listopada 1994, Protokola o sprječavanju onečišćenja Sredozemnog mora prekograničnim prometom i odlaganjem opasnog otpada³⁷ (*Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*) usvojenog u

²⁹ Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 17/98, 11/04.

³⁰ Protokol je usvojen zajedno s Konvencijom o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja 16. veljače 1976.- Službeni list SFR Jugoslavije-Međunarodni ugovori br. 12/77. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 12/93.

³¹ Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 12/03.; 4/04.

³² Službeni list SFR Jugoslavije-Međunarodni ugovori br. 1/90. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 12/93.

³³ Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 3/06.

³⁴ Službeni list SFR Jugoslavije-Međunarodni ugovori br. 9/85. Hrvatska je sukcesijom postala strankom Protokola 8. listopada 1991. Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 12/93.

³⁵ Narodne novine-Međunarodni ugovori br. 11/01.

³⁶ Protokol još nije stupio na snagu. Hrvatska je Protokol potpisala 14. listopada 1994. Vidi tekst Protokola u: Vesna Barić Punda, Davorin Rudolf ml, *Pravo mora-dokumenti, mišljenja znanstvenika, komentari*, Split, 2007., str. 686.-705.

³⁷ Protokol još nije stupio na snagu. Hrvatska ga nije potpisala. Vidi tekst Protokola u: Vesna Barić Punda, Davorin Rudolf ml, o.c., str. 705.-719.

Izmiru 1. listopada 1996. i Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja³⁸ (*Protocol on Integrated Coastal Zone Management*) usvojenog 23. siječnja 2008. u Madridu.³⁹

III

Na razini Europske unije ne postoji jedan jedinstven sveobuhvatan dokument o zaštiti morskog okoliša niti o zaštiti i očuvanju Sredozemnog mora.

Donijeti su, za različite izvore onečišćenja i opasnosti za morski okoliš (primjerice, onečišćenje naftom, opasnim tvarima, problem komunalnog otpada, eutrofikacija, smanjenje biološke raznolikosti, uništenje staništa, pomorski prijevoz) različiti pravni instrumenti kojima se sprječava onečišćenje te kreirani strateški i politički modeli posebice oni koji se odnose na suradnju s mediteranskim zemljama partnerima (državama koje nisu članice Europske unije). U ovome će se dijelu rada analizirati samo neki od tih dokumenata i strateških planova koji bi, prema procjeni autora, mogli značajno pridonijeti očuvanju i zaštiti Sredozemnog mora pri čemu redosljed njihovog navođenja nema nikakav značaj.

Jedan od najvažnijih dokumenata Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti voda je Okvirna direktiva Europske unije o vodama, 2000/60/EZ (*Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of water policy, of 23 October 2000*)⁴⁰ donijeta 23. listopada 2000. Objedinjuje nekoliko ranijih direktiva i uspostavlja okvir za djelovanje Unije na području politike voda definirajući osnovna načela održive politike upravljanja vodama. U toč. 1. se određuje pojam *vode*, koja nije komercijalni proizvod (kao neki drugi) nego nasljeđe koje treba čuvati, zaštititi i shodno tome i postupati. U toč. 17. je posebice naglašena briga za osjetljivost vodenih ekosustava smještenih u blizini obala i estuarija, ili u zaljevima i relativno zatvorenim morima, jer na njihovu ekološku ravnotežu snažno utječe kakvoća kopnenih voda koje teku u njih. Direktiva sadrži popis prioritetnih opasnih tvari⁴¹ na koje treba primijeniti određene standarde o kvaliteti i kontroli emisija. Konačan cilj Direktive je postići njihovo uklanjanje najkasnije do 2027. Definicija

³⁸ Vidi tekst: http://www.pap-thecoastcentre.org/itl_public.php?public_id=24&lang=en

³⁹ Listu potpisa i ratifikacija Barcelonske konvencije i protokola vidi:
<http://195.97.36.231/dbases/webdocs/BCP/StatusOfSignaturesAndRatifications.doc>

⁴⁰ Stupila je na snagu danom objave u *Službenom listu Europske zajednice*, 22. prosinca 2000. Engl. tekst vidi na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF>
Neslužbeni prijevod Direktive objavile su 2001., Hrvatske vode, Zavod za vodno gospodarstvo, *Biblioteka Vodnogospodarska osnova Hrvatske*, Izdanja I. sv.2. Vidi tekst na: <http://www.voda.hr/fgs.axd?id=810>

⁴¹ Prema čl. 2. toč. 29. *opasne tvari* se definiraju kao tvari ili kategorije tvari koje su toksične, postojanje i sklone akumuliranju u živom svijetu (bioakumuliranju), kao i druge tvari ili kategorije tvari koje daju razloge za sličnu zabrinutost.

onečišćenja sadržana je u čl. 2. toč. 33.⁴² Posebice valja izdvojiti čl. 23. prema kojemu države članice određuju sankcije za kršenje nacionalnih propisa donijetih na temelju ove Direktive. Najkasnije do 22. prosinca 2003. države članice su morale donijeti sve propise potrebne za usklađivanje s Direktivom. Izmijenjena je i dopunjena Odlukom br. 2455/2001/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. studenog 2001. kojom se uspostavlja popis prioriteta tvari uključujući tvari utvrđene kao prioritete opasne tvari, člankom 16. st. 2. i 3. Direktive 2000/60/EZ.

Direktiva Vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje flore i faune (*EC Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*)⁴³ donijeta je 21. svibnja 1992. radi doprinosa u osiguranju biološke raznolikosti na europskom teritoriju država članica na koje se primjenjuje Ugovor (o osnivanju Europske ekonomske zajednice).⁴⁴ Izraz očuvanje znači niz neophodnih mjera za održavanje i obnavljanje prirodnih staništa i divljih vrsta flore i faune, od interesa za Zajednicu. Sredozemno je more izdvojeno kao jedna od pet biogeografskih regija, uz Alpsku, Atlansku, Kontinentalnu i Makronezijsku. Člankom 3. se predviđa osnivanje koherentne europske ekološke mreže posebnih područja očuvanja (*special areas of conservation*) pod nazivom *Natura 2000*.⁴⁵ Sačinjavala bi je područja koja predstavljaju vrste prirodnih staništa iz Priloga I. i staništa vrsta iz Priloga II. Direktive, a uključila bi i posebno zaštićena područja (*special protection areas*) koja su države članice odredile u skladu s Direktivom 79/409/EEZ. Posebice je interesantan članak 22. koji se odnosi na *zavičajne vrste* i neophodnu pravnu regulativu kod namjernog uvođenja u divljinu vrsta koje nisu zavičajne na teritoriju država članica. Izmijenjena je i dopunjena Direktivom 1997/62 i Uredbom 2003/1882.

Najvažniji instrument Europske unije za upravljanje ribarstvom i marikulturom je Zajednička ribarska politika Europske unije⁴⁶ (*The EU Common Fisheries Policy-CFP*). Utvrđena je Uredbom Vijeća 3760/92/EZ od 20. prosinca 1992. kada je ustanovljena i Zajednica za ribarstvo i marikulturu. Zajednička ribarska politika ima izravan učinak na morske ekosustave jer uređuje sve aktivnosti vezane uz iskorištavanje živih morskih bogatstava. U listopadu 2002. usvojen je Akcijski plan radi osiguranja održivosti ribarstva na Mediteranu (*The Action Plan to ensure the sustainability of fisheries in the Mediterranean*). Akcijskim se planom posebice predviđa usklađen pristup u proglašavanju zaštićenih ribolovnih zona, poboljšanje

⁴² Onečišćenje znači izravno ili neizravno unošenje, izazvano ljudskom djelatnošću, tvari ili topline u zrak, vodu ili tlo, koje bi moglo biti štetno za ljudsko zdravlje ili kvalitetu vodnih ekosustava ili kopnenih ekosustava izravno ovisnih o vodnim ekosustavima, koje dovodi do štete za materijalnu imovinu, ili remeti značajke okoliša, ili utječe na druge legitime oblike uporabe okoliša.

⁴³ Vidi tekst na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:EN:HTML>

⁴⁴ Vidi članak 2. Direktive.

⁴⁵ Do sredine 2009. i Hrvatska mora završiti svoj prijedlog lokaliteta, odnosno područja koje bi bilo pokriveno ekološkom mrežom *Natura 2000*. Procjenjuje se da bi gotovo 44% hrvatskog teritorija moglo ući u mrežu zaštite određenih staništa i određenih vrsta.

⁴⁶ O Zajedničkoj ribarskoj politici vidi: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp_en.htm

ribolovnih tehnika (kako bi se smanjili negativni učinci na zalihe ribljih vrsta) te promicanje međunarodne suradnje.

U priopćenju Komisije Vijeću i Europskom parlamentu 24. listopada 2005, u Tematskoj strategiji zaštite i očuvanja morskog okoliša (*Thematic Strategy on the Protection and Conservation of the Marine Environment*)⁴⁷ naglašena je posebna važnost morskoga okoliša za život uopće s ciljem *promicanja održivog iskorištavanja mora i oceana te očuvanje ekosustava*.⁴⁸ Iako je Strategija usmjerena na zaštitu i obnavljanje europskih mora i oceana (zbog ugroženosti *europskog morskog okoliša*, smanjenja biološke raznolikosti i uništavanja morskih staništa) ona ima i šire značenje. Komisija je, u svrhu postizanja cilja strategije, predložila donošenje pravno obvezujućeg dokumenta, Direktive o morskoj strategiji (*Marine Strategy Directive*) kako bi se ispravila praznina u politici Europske unije koja je bila uglavnom usmjerena na kopno. Zaštita europskog morskog okoliša značila bi postizanje dobrog stanja okoliša (*good environmental status*) i zdravog morskog okoliša (*healthy marine environment*). Međutim, u tom prijedlogu nisu bili razrađene definicije tih pojmova kao ni kriteriji koji ih čine.

Strateška direktiva o morskoj strategiji (*Marine Strategy Directive*),⁴⁹ usvojena 11. prosinca 2007., jedan je od najvažnijih pravnih izvora Europske unije o zaštiti i očuvanju morskoga okoliša država članica,⁵⁰ kao *dragocjenog nasljeđa* koje treba štiti, očuvati i tamo gdje je moguće obnoviti. Sastavni dio europskog morskog okoliša su obalne vode (*coastal waters*) te njihovo morsko dno i podzemlje koje ova Direktiva pokriva ukoliko posebni aspekti stanja u morskome okolišu već nisu pokriveni *Direktivom 2000/60/EZ* ili drugim aktima. Time se osigurava komplementarnost i izbjegava suvišno i nepotrebno preklapanje. Poseban naglasak dat je na integraciji pitanja o okolišu u sva druga relevantna politička pitanja kao i utvrđivanju temelja zaštite okoliša (ekološki temelj-*environmental pillar*) za buduću Pomorsku politiku Europske unije (*Maritime Policy for the European Union*). Direktivom se uspostavlja okvir unutar kojega će sve države članice poduzimati potrebne mjere radi postizanja ili održavanja dobrog stanja okoliša u morskome okolišu (*achieve or maintain good environmental status in the marine environment*), najkasnije do 2020. Uzimajući u obzir hidrološka, biogeografska i oceanografska obilježja te političke, gospodarske, društvene i druge specifičnosti država članica Unije, svaka će *procijeniti ekološki status* u svom morskome okolišu, odrediti *dobar ekološki status* i razviti svoju strategiju mora (koja će ujedno biti i odraz strategije regije ili podregije). Bitan element ove strategije je uvođenje

⁴⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0504:FIN:EN:PDF>

⁴⁸ Sadržaj biološke raznolikosti u morima i oceanima veći je od onoga u kopnenim i slatkovodnim ekosustavima.

⁴⁹ Vidi tekst na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P6-TA-2007-0595>

⁵⁰ Prema toč 1. uvoda Direktive *morske vode* pod suverenosti i jurisdikcijom država članica Europske unije obuhvaćaju vode Sredozemnog mora, Baltičkog mora, Crnog mora i sjeveroistočnog dijela Atlanskog oceana, uključujući i vode koje okružuju Azorske, Madeirske i Kanarske otoke. Definicija *morskih voda* data je u članku 3. toč.1. Direktive.

koncepta *regionalizacije europskih mora*. Od ukupno četiri *eko regije*, Baltičko more, Sjevero-istočni dio Atlanskog oceana, Sredozemno more i Crno more, tri su regije europska morska područja. Regija Sredozemno more podijeljena je u četiri podregije: Zapadno Sredozemno more, Jadransko more, Jonsko i središnje Sredozemno more i Egejsko-Levantsko more.⁵¹ Iz definicije *onečišćenja* posebice valja izdvojiti sljedeće: a) u sadržaju taksativnog nabrojanja posljedica onečišćenja je i *gubitak biološke raznolikosti*, i b) opisna definicija posljedica onečišćenja morskog okoliša završava jednostavnom i dobrom formulacijom prema kojoj je onečišćenje općenito, umanjeње održivog iskorištavanja (održive uporabe) morskih dobara i usluga (*impairment of the sustainable use of marine goods and services*). Članak 3. toč.8. glasi:

Onečišćenje znači izravno ili neizravno unošenje tvari ili energije u morski okoliš, kao posljedica ljudske djelatnosti, uključujući buku pod morem koju je prouzročio čovjek, a koje uzrokuju ili bi mogle uzrokovati takve pogubne posljedice kao što su šteta živim bogatstvima i morskim ekosustavima, uključujući gubitak biološke raznolikosti, ugrožavanje ljudskog zdravlja, ometanje djelatnosti na moru, uključujući ribolov, turizam i rekreaciju i druge legitimne uporabe mora, pogoršanje kvalitete morske vode za uporabu i umanjeње privlačnosti ili, općenito, umanjeње održivog iskorištavanja morskih dobara i usluga.

Mediteranska strategija održivog razvoja (*Mediterranean Strategy for Sustainable Development-MSSD*)⁵² donijeta je sa svrhom prilagodbe međunarodnih obveza regionalnim i nacionalnim strategijama razvoja posebice uzimajući u obzir smanjenje neodrživog jaza između razvijenih sredozemnih država i onih u razvoju. Strategija se odnosi na sredozemne države članice Europske unije, ali i one potencijalne. Neizravno se odnosi i na sredozemne susjede Unije. Određeno je sedam prioriternih područja djelovanja, koja su najugroženija. Održivo upravljanje morem, obalnim područjima te morskim bogatstvima, jedno je od njih.⁵³ Posebice je naglašena provedba Barcelonske konvencije i njezinih protokola te jačanje regionalne suradnje. Strategija je i okvir za izradu nacionalnih strategija.

Zelena knjiga-Prema budućoj pomorskoj politici za Uniju: Europska vizija za oceane i mora (*GREEN PAPER-Towards a future Maritime Policy for the Union: A European vision for the oceans and seas*)⁵⁴ predstavljena je 7. lipnja 2006. s ciljem pokretanja rasprave o politici (politikama) Unije prema morima i oceanima na jedan holistički način, uz jačanje svijesti naroda Europe o važnosti očuvanja

⁵¹ Vidi članak 4. Direktive.

⁵² Odluka (21 sredozemne države i Europske zajednice) o izradi Mediteranske strategije održivog razvoja donijeta je na 12. Konferenciji stranaka Barcelonske konvencije u Monaku, u studenom 2001., a inicijativa je podržana na 2. euromediteranskoj ministarskoj konferenciji o okolišu u Ateni, u srpnju 2002.

⁵³ Primjerice, prema ovoj Strategiji sve se komunalne otpadne vode (kao jedan od najvećih izvora onečišćenja Sredozemnog mora) do 2025. moraju pročišćavati; do 2015. svi obalni gradovi s više od 10 000 stanovnika moraju biti opremljeni sustavima za upravljanje krutim otpadom; do 2010. u svim državama članica Europske unije treba zaustaviti gubitak morske i obalne biološke raznolikosti (u ostalima bitno smanjiti); znatno povećati broj zaštićenih područja u Sredozemlju tako da obuhvaćaju najmanje 10% obalnih i morskih staništa.

⁵⁴ http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/pdf/com_2006_0275_en_part2.pdf

dobrobiti i bogatstva koje oni nude. Budući da europske države svoje obale imaju na Baltičkom, Sredozemnom, Sjevernom i Crnom moru te na Atlantiku, ova je politika više od općeg regionalnog okvira. Pokriva različita područja, kako bi se postigla ravnoteža između gospodarske, društvene i ekološke dimenzije *održivog razvoja*. Posebice se upozorava na smanjenje biološke raznolikosti u morima i oceanima kao upozoravajućem znaku onečišćenja i pretjeranog ribolova.

Direktiva 2003/4/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 28. siječnja 2003. o pristupu javnosti informacijama o okolišu kojom se ukida Direktiva Vijeća 90/313/EZ (*Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC*)⁵⁵ jamči pravo pristupa informacijama o okolišu koje posjeduje javna vlast ili netko tko ih posjeduje za nju. Pravo na informacije znači da njihovo otkrivanje treba biti *opće pravilo*. Informacije se mogu odbiti u posebnim i jasno određenim slučajevima, pri čemu se javni interes kojemu otkrivanje informacija služi mora razmatrati zajedno s javnim interesom kojemu služi odbijanje informacija. Razlozi odbijanja moraju se tumačiti na restriktivan način. Članak 2. jasno određuje značenje formulacije *informacije o okolišu*, koji obuhvaća sve informacije o stanju okoliša u pisanom, vizuelnom, čujnom, elektronskom ili svakom drugom materijalnom obliku.

Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. o odgovornosti za okoliš u pogledu sprječavanja i otklanjanja štete u okolišu (*Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage*)⁵⁶ donijeta je radi uspostavljanja okvira odgovornosti za okoliš na temelju načela *onečištač plaća*, a radi sprječavanja i otklanjanja štete za okoliš (šteta učinjenja zaštićenim vrstama i prirodnim staništima, vodama,⁵⁷tlu).

Odluka 2850/2000/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. prosinca 2000. o uspostavi okvira Zajednice za suradnju pri iznenadnom ili namjernom morskom onečišćenju (*Decision No 2850/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 20 December 2000 setting up a Community framework for cooperation in the field of accidental or deliberate marine pollution*)⁵⁸ također promiče načelo *onečištač plaća*. Vrlo je široko određen pojam *štetne tvari*. To su sve opasne i škodljive tvari koje mogu uzrokovati zabrinutost u slučaju njihova izljevanja u morski okoliš. *Iznenadno ili namjerno onečišćenje mora* uključuje onečišćenje iz instalacija na moru i nedopuštene izljeve tijekom rada iz plovila.

Direktiva 91/271/EEZ Vijeća od 21. svibnja 1991. o pročišćavanju komunalnih otpadnih voda (*Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 concerning urban waste-water treatment*)⁵⁹ odnosi se na skupljanje, obradu i ispuštanje komunalnih

⁵⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:041:0026:0032:EN:PDF>

⁵⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0056:0075:EN:PDF>

⁵⁷ Izraz *vode* označava sve vode obuhvaćene Direktivom 2000/60/EZ

⁵⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:332:0001:0006:EN:PDF>

⁵⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1991:135:0040:045:EN:HTML>

otpadnih voda i obradu i ispuštanje otpadnih voda iz određenih industrijskih sektora s ciljem zaštite okoliša od negativnih učinaka njihovih ispusta. U čl. 2. je određeno značenje izraza *komunalne otpadne vode, kućanske otpadne vode i industrijske otpadne vode*.

Direktiva 80/68/EEZ Vijeća od 17. prosinca 1979. o zaštiti podzemnih voda od onečišćenja uzrokovanog određenim opasnim tvarima (*Council Directive 80/68/EEC of 17 December 1979 on the protection of groundwater against pollution caused by certain dangerous substances*)⁶⁰ donijeta je radi sprječavanja onečišćenja podzemnih voda tvarima koje pripadaju obiteljima ili skupinama tvari na popisu I. i II. Priloga te radi kontroliranja ili uklanjanja, u najvećoj mogućoj mjeri, nastalih posljedica onečišćenja. Prema čl. 3. države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi *spriječile* unošenje tvari s popisa I. te *ograničile* unošenje tvari s popisa II. u podzemne vode. Direktiva se ne primjenjuje na ispuste tvari koje sadrže radioaktivne substance.

Direktiva 96/61/EZ Vijeća od 24. rujna 1996. o integralnom sprječavanju i nadzoru onečišćenja (*Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control*)⁶¹ donijeta je da bi se postiglo integralno sprječavanje i nadzor onečišćenja koje nastaje djelatnostima s popisa u Prilogu I. Direktive. Prema čl. 2. *onečišćenje* znači ljudskom djelatnošću izravno ili neizravno unošenje tvari, vibracija, topline ili buke u zrak, vodu ili tlo koje može biti štetno za zdravlje ljudi ili kvalitetu okoliša i koje može uzrokovati materijalnu štetu ili umanjiti ili ometati pogodnosti i druge dopuštene uporabe okoliša.

Direktiva 95/21/EZ Vijeća od 19. lipnja 1995. o stupanju na snagu međunarodnih normi o sigurnosti brodova, sprječavanju onečišćenja i uvjetima života i rada na brodu, za brodove koji koriste luke Zajednice i plove vodama koje su u nadležnosti država članica (državni nadzor luka)- *Council Directive 95/21/EC of 19 June 1995 concerning the enforcement, in respect of shipping using Community ports and sailing in the waters under the jurisdiction of the Member States, of international standards for ship safety, pollution prevention and shipboard living and working conditions (port State control)*⁶² ima za cilj pridonijeti *drastičnom* uklanjanju brodova koji su ispod određenih standarda, iz voda Zajednice. Utvrđuju se zajednički kriteriji za nadzor brodova od strane država luka i usklađuju postupci inspekcije i zadržavanja brodova. Utvrđene su smjernice i za proširenu inspekciju brodova. Direktiva je u nekoliko navrata bila izmijenjena. Objavljen je bio i popis brodova kojima je bio zabranjen pristup lukama Zajednice u razdoblju od 1. rujna 2004. do 31. ožujka 2005.⁶³

⁶⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31980L0068:EN:HTML>

⁶¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0061:EN:HTML>

⁶² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31995L0021:EN:HTML>

⁶³ *List of ships that were refused access to Community ports between 1 September 2004 and 31 March 2005, pursuant to Article 7b of Directive 95/21/EC of 19 June 1995 on the port State control of ships -* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:142:0048:0048:EN:PDF>

Uredba 417/2002/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 18. veljače 2002. o ubrzanom uvođenju zahtjeva za dvostrukom oplatom ili jednakovrijednim konstrukcijskim zahtjevom za tankere s jednostrukom oplatom i o ukidanju Uredbe Vijeća (EZ-a) 2978/94 (*Regulation (EC) No 417/2002 of the European Parliament and of the Council of 18 February 2002 on the accelerated phasing-in of double hull or equivalent design requirements for single hull oil tankers and repealing Council Regulation (EC) No 2978/94*)⁶⁴ donijeta je radi postupnog isključenja iz plovidbe tankera bez dvostruke oplata. Prema čl. 2. Uredba se primjenjuje na tankere za naftu nosivosti od 5000 tona i više, koji ulaze u luku ili terminal na moru pod jurisdikcijom neke države članice, bez obzira na zastavu koju viju ili viju zastavu neke države članice. Ne primjenjuje se na ratne brodove, pomoćne ratne brodove te državne, odnosno javne brodove (brodovi u vlasništvu ili u izravnoj uporabi države, ili koji na neko vrijeme služe državi radi obavljanja njezinih javnih funkcija- služe u neprivredne svrhe).

Direktiva 2000/59/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. studenog 2000. u svezi s lučkim uređajima za prihvata otpada koji stvaraju brodovi i ostataka tereta- Deklaracija Komisije (*Directive 2000/59/EC of the European Parliament and of the Council of 27 November 2000 on port reception facilities for ship-generated waste and cargo residues-Commission declaration*)⁶⁵ donijeta je radi osiguranja zajedničkih ekoloških standarda za prihvatna postrojenja (za tekući i kruti otpad s brodova i ostatke tereta) u svim lukama unutar Zajednice. Zahtjevi zaštite okoliša trebaju se primijeniti na sve brodove bez obzira na zastavu koju viju. Svrha je smanjiti količinu ispusta otpada.

Direktiva 2005/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. o onečišćenju s brodova i uvođenju kazni za prekršaje (*Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements*)⁶⁶ donijeta je sa svrhom inkorporiranja međunarodnih standarda o onečišćenju s brodova u pravo Zajednice te osiguranja kažnjavanja osoba (na način određen u čl. 8.) za ispuste s brodova. Direktiva se, u skladu s međunarodnim pravom primjenjuje na ispuste onečišćivača u: unutrašnje morske vode i teritorijalno more država članica, tjesnace koji služe međunarodnoj plovidbi, gospodarski pojas ili neku drugu ekvivalentnu zonu države članice (uspostavljenu u skladu s međunarodnim pravom) i otvorena mora.⁶⁷ Primjenjuje se na ispuste onečišćivača iz svakog broda bez obzira na njihovu zastavu. Ne primjenjuje se na ratne brodove, pomoćne ratne brodove te državne, odnosno javne brodove (brodovi u vlasništvu ili u izravnoj uporabi države, ili oni koji na neko vrijeme služe državi radi obavljanja njenih javnih funkcija-služe u neprivredne svrhe).

⁶⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:064:0001:0005:EN:PDF>

⁶⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0059:EN:HTML>

⁶⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0011:0021:EN:PDF>

⁶⁷ Vidi čl. 3. Direktive

Uredba 2009/2002/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 5. studenog 2002. kojom se osniva Odbor za sigurna mora i sprječavanje onečišćenja s brodova (COSS) i mjenjaju i dopunjuju Pravila o sigurnosti na moru i sprječavanju onečišćenja s brodova (*Regulation (EC) No 2009/2002 of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 establishing a Committee on Safe Seas and the Prevention of Pollution from Ships (COSS) and amending the Regulations on maritime safety and the prevention of pollution from ships*)⁶⁸ donijeta je kako bi se poboljšala provedba propisa Zajednice navedenih u čl. 2. (2) o sigurnosti na moru, sprječavanju onečišćenja s brodova i uvjetima života i rada na brodovima te centralizirali zadaci Odbora. Svrha je i ubrzanje ažuriranja propisa Zajednice o pomorstvu i olakšavanje njihovih naknadnih izmjena i dopuna u svjetlu razvoja međunarodnih instrumenta iz čl. 2(1). Isti je dan donijeta i Direktiva 2002/84/EZ Europskog parlamenta i Vijeća kojom se mjenjaju i dopunjuju Direktive o sigurnosti na moru i sprječavanju onečišćenja s brodova (Tekst od važnosti za Europski gospodarski prostor)-*Directive 2002/84/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 amending the Directives on maritime safety and the prevention of pollution from ships (Text with EEA relevance)*⁶⁹ kako bi se poboljšala provedba propisa Zajednice o sigurnosti na moru, sprječavanju onečišćenja s brodova i uvjetima života i rada na brodovima.

Direktiva 76/464/EEZ Vijeća od 4. svibnja 1976. o onečišćenju uzrokovanom ispuštanjem određenih opasnih tvari u vodeni okoliš Zajednice (*Council Directive of 4 May 1976 on pollution caused by certain dangerous substances discharged into the aquatic environment of the Community (76/464/EEC)*)⁷⁰ sadrži dva popisa štetnih tvari na temelju njihove toksičnosti, postojanosti i bioakumulacije. Na listi I. su tvari čije je ispuštanje zabranjeno, na listi II. tvari za čije je ispuštanje potrebno prethodno odobrenje, odnosno tvari za koje se dozvoljava propisivanje graničnih vrijednosti (emisijske norme). Države moraju poduzeti odgovarajuće mjere za *uklanjanje onečišćenja* vodenog okoliša tvarima s liste I. i za *smanjenje onečišćenja* tvarima s liste II. Liste nisu konačne. Prema čl. 14. Direktive, na prijedlog Komisije (na vlastitu inicijativu ili na zahtjev države članice), Vijeće pregledava i gdje je to potrebno dopunjuje liste, a ako je potrebno može premjestiti određene tvari s liste II na listu I. Direktiva se primjenjuje na kopnene površinske vode, teritorijalne vode (*territorial waters*),⁷¹ unutrašnje obalne vode (*internal coastal waters*) i podzemne vode. Direktiva je u nekoliko navrata bila značajno izmijenjena. Valja spomenuti kodificiranu verziju, Direktivu 2006/11/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 15. veljače 2006. o onečišćenju uzrokovanom ispuštanjem određenih opasnih tvari u vodeni okoliš Zajednice (*Directive 2006/11/EC of the European Parliament and of the Council of 15. February 2006*

⁶⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:324:0001:0005:EN:PDF>

⁶⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:324:0053:0058:EN:PDF>

⁷⁰ http://ec.europa.eu/environment/water/water-dangersub/pdf/76_464.pdf

⁷¹ Čl. 1. Direktive.

Vidi o terminu teritorijalne vode (*territorial waters*): D. Rudolf, *Enciklopedijski rječnik međunarodnog prava mora*, Split, 1989., str. 398.

on pollution caused by certain dangerous substances discharged into the aquatic environment of the Community).⁷² Primjerice, u odnosu na Direktivu iz 1976. područje primjene ne obuhvaća i podzemne vode; nova je formulacija, *standardi kakvoće okoliša* (umjesto, *ciljevi kvalitete*); ovlasti za promjenu liste I. i II. uz Vijeće ima i Europski parlament (čl. 12.).

Euromediterransko partnerstvo (*The Euro-Mediterranean Partnership-EMP*) utemeljeno je *Barcelonskom deklaracijom* u studenom 1995. kao institucionalni, regionalni okvir za jačanje odnosa između Europske unije i država na istočnom Sredozemlju. Jedan od glavnih ekoloških ciljeva Euromediterranskog partnerstva, prepoznati na Barcelonskom sastanku 2005., je pokretanje inicijative za (potpuno) uklanjanje onečišćenja u Sredozemnom moru te poticanje na suradnju s *Europskom agencijom za okoliš*.⁷³

Europska politika dobrosusjedstva (*European Neighbourhood Policy-ENP*)⁷⁴ pokrenuta 12. svibnja 2004, strateški je i politički model izgradnje odnosa Europske unije sa susjednim državama, kako bi se izbjegle nove crte razdvajanja između proširene Europe i susjeda. Odgovor je na novu situaciju nastalu povijesnim proširenjem Europske unije, 1. svibnja 2004. i promjenu njezinih vanjskih granica. Ova politika odražava redoviti dijalog sa zemljama partnerima o mnogim pitanjima, među kojima je zaštita okoliša. Najvažniji instrumenti *Europske politike dobrosusjedstva* su bilateralni *Akcijski planovi* između Europske unije i svakog njezinog partnera. Ciljevi su jačati postojeće i izgraditi nove okvire političke suradnje i gospodarske integracije (ostvaruju se Akcijskim planovima o pitanjima od zajedničkog interesa), osigurati financijska sredstva⁷⁵ i namjenske programe za suradnju s zemljama partnerima te ojačati stabilnost i sigurnost u rješavanju regionalnih sukoba. Jedan od prioriteta sektora te suradnje je, između ostaloga i sprječavanje onečišćenja okoliša (*ekološki prioritet*). Odabrana područja na koja se regionalna suradnja posebice mora usredotočiti, kratkoročno i srednjeročno, su onečišćenje mora i zraka, racionalno iskorištavanje prirodnih bogatstava, upravljanje istrošenim nuklearnim tvarima, te usklađivanje ekoloških standarda i propisa država.

⁷² Vidi tekst: www.voda.hr/gs.axd?t=16&id=828

⁷³ Vidi dokument: *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Regional Strategy Paper (2007-2013) and Regional Indicative Programme (2007-2010) for The Euro-Mediterranean Partnership*, p. 36. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf

⁷⁴ Vidi tekst na: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

Dokument koji je prethodio *Europskoj politici dobrosusjedstva* je priopćenje Komisije od 11. ožujka 2003, *Šira Europa-dobrosusjedstvo: novi okvir za odnose s našim susjedima na istoku i jugu*.

⁷⁵ Države Europske politike dobrosusjedstva imaju pristup i Instrumentu za tehničku pomoć i razmjenu informacija-TAIEX (*Technical Assistance and Information Exchange Instrument*) koji će im omogućiti prenošenje iskustava država članica Europske unije u zaštiti okoliša.

Na Prvoj euromediteranskoj ministarskoj konferenciji o okolišu, u Helsinkiju, 28. studenog 1997., usvojen je Program kratkoročnog i srednjeročnog prioritetnog djelovanja za okoliš (*Short and Medium-term Priority Environmental Action Programme-SMAP*)⁷⁶ kao okvirni program djelovanja za zaštitu sredozemnog okoliša u okviru euromediteranskog partnerstva. Uz žarišne točke, prioritetna područja djelovanja su integralno upravljanje vodama, otpadom, obalnim područjem i sprječavanje dezertifikacije.⁷⁷ Posebice je naglašena potreba usklađenog djelovanja država prilikom utvrđivanja zaštićenih područja u obalnim područjima (lagune, pješčane dine, estuariji, močvare). Osnovna namjena programa je: spriječiti daljnji trend propadanja sredozemnog okoliša (unatoč svim pokušajima na nacionalnim i regionalnim razinama) te pridonijeti njegovoj zaštiti i održivom razvoju regije. Kao operativno sredstvo za provedbu euromediteranske politike zaštite okoliša i za osiguranje financijskih sredstava usvojena je Deklaracija o kratkoročnom i srednjeročnom prioritetnom programu djelovanja za okoliš (*Declaration establishing the „Short and Medium-Term Priority Environmental Action Programme“-SMAP*).

Na drugoj euromediteranskoj ministarskoj konferenciji o okolišu u Ateni 2002. usvojena je Atenska deklaracija (*Athens Declaration*) o načelima i ciljevima zaštite okoliša. Potvrđuje se posvećenost programu *Deklaracije o kratkoročnom i srednjeročnom prioritetnom programu djelovanja za okoliš* iz 1997. te posebice naglašava važnost povezanosti tog programa s drugim regionalnim inicijativama o zaštiti okoliša.

Treća euromediteranska ministarska konferencija o okolišu,⁷⁸ održana je (prvi put izvan Europske unije) u Kairu 20. studenog 2006. Konferencija je završila usvajanjem Deklaracije o okolišu (*Cairo Declaration of the Euro-Mediterranean Ministerial Conference on the Environment*)⁷⁹ i Inicijative o uklanjanju onečišćenja Sredozemnog mora do 2020. (*Initiative for the de-pollution of the Mediterranean by the year 2020.-Horizon 2020*).⁸⁰ U točki 2. Deklaracije posebice se naglašavaju negativni učinci koji proizlaze iz konflikata vezanih uz okoliš i održivi razvoj⁸¹ u mediteranskoj regiji. Potvrđuje se potreba za postizanjem održivog razvoja na regionalnim, nacionalnim i lokalnim razinama. Aktivnosti izvedivog rasporeda (*feasible timetable*)⁸² iz Inicijative *Horizon 2020.*, za prvu fazu od 2007. do 2013.

⁷⁶ http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/sect/env.hm

⁷⁷ Jedan od kriterija odabira prioritetnih područja djelovanja je značajno propadanje prirodnih bogatstava, štetne posljedice za ekosustave, tlo, vode i šume te negativni učinci izlivena nafte na morski okoliš.

⁷⁸ Četvrta konferencija će se održati 2009.

⁷⁹ Vidi tekst na: http://ec.europa.eu/environment/enlarg/med/pdf/cairo_declaration_en.pdf

⁸⁰ Vidi: http://ec.europa.eu/environment/enlarg/med/pdf/2020_timetable_phasel_en.pdf

⁸¹ *Održivi razvoj* je koncept koji odražava odnos razvoja s okolišem i to na takav način da se udovolji potrebama razvoja sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da ispune vlastite potrebe.

⁸² U studenom 2005., u Barceloni, na desetoj godišnjici Konferencije Euromediteranskog partnerstva, države su bile pozvane na ulaganje više napora radi uklanjanja onečišćenja Sredozemnog mora do 2020. i na kreiranje izvedivog rasporeda (*feasible timetable*) aktivnosti u sljedećih pet godina, kako bi se cilj ostvario.

obuhvaćaju četiri razine: a) projekti za smanjenje najvećih izvora onečišćenja (za 80% onečišćenja u Sredozemnom moru odgovorni su komunalni otpad, gradske otpadne vode i emisije industrijskih tvari), b) mjere za izgradnju kapaciteta⁸³ potrebnih za zaštitu održivog razvoja na Sredozemlju (odredit će se na temelju *Europske politike dobrosusjedstva* i usvojenih akcijskih planova, te unutar procesa *Okvirne direktive EU o vodama*), c) istraživanje (i razmjena iskustava) i d) kontrola, upravljanje i praćenje stanja okoliša (redovito iznošenje podataka i informacija o izvorima i razinama onečišćenja, posebice kroz izvješća Europske agencije za okoliš). Iako se možda čini da je cilj inicijative preambiciozam, prvenstveno zbog golemih financijskih sredstava potrebnih za njegovu realizaciju, u konačnici, ne smije biti nedostižan.

IV

Europska unija je u zaštitu i očuvanje morskog okoliša u cjelini, posebice u zaštitu Sredozemnog mora utkala mnoge dokumente, strateške instrumente, inicijative i akcijske planove. Međutim, ono je i dalje ostalo krhko područje, izloženo različitim onečišćenjima i pritiscima. Samo kao jedan prikaz veličine tih pritisaka je podatak iz priopćenja Komisije Vijeću i Europskom parlamentu o mediteranskoj strategiji zaštite okoliša, iz rujna 2006., prema kojem bi se do 2025. moglo izgraditi 50% sredozemne obale.⁸⁴ Razlozi još uvijek nedovoljne učinkovitosti u zaštiti i očuvanju Sredozemnog mora složeni su i brojni. Uz gospodarske, političke i druge različitosti država te problem ograničenih financijskih izvora, posebice valja izdvojiti još uvijek niski politički prioritet koji ima okoliš te nedovoljna javna svijest o problemu zaštite okoliša u pojedinim državama. Za ugroženost i propadanje sredozemnog okoliša ne mogu se držati odgovornom politike pojedinih država, niti se ono može štititi djelovanjem samo nekih. Sve to upućuje na nužnost daljnjeg obogaćivanja europske ekološke mreže zaštite i očuvanja Sredozemnog mora posebice kada su u pitanju strateški i politički modeli partnerstva i dobrosusjedstva s državama izvan Europske unije,

Prijedlog izvedivog rasporeda aktivnosti, bio je izložen kao prilog Priopćenja Komisije Vijeću i Europskom parlamentu o mediteranskoj strategiji zaštite okoliša (*Communication from the Commission to the Council and the European Parliament-Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean*, Brussels, 5. 9. 2006.). To je bio temelj za raspravu na Trećoj euromediteranskoj ministarskoj konferenciji o okolišu.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0475en01.pdf

⁸³ Formulaciju *izgradnja kapaciteta* valja vrlo široko tumačiti. Ona sadrži normativnu djelatnost, konkretne mjere, razvoj institucija i pomoć tijelima lokalne uprave i civilnim društvima. Na ovoj je razini, između ostaloga i obveza za države *Euromediteranskog partnerstva-EMP* da (u razdoblju od 2007. do 2008.) ratificiraju izmijenjenu Barcelonsku konvenciju i glavne protokole, ako to još nisu te da na nacionalnoj razini nastave s provedbom akcijskih planova prema *Protokolu o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćavanja iz izvora i djelatnosti na kopnu*.

⁸⁴ *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament- Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean*, Brussels, 5. 9.2006, p.2.

Vidi tekst: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0475en01.pdf

kako ne bismo, jednoga dana, našom neizanteresiranošću nanijeli nepopravljivu štetu. Stoga na kraju, umjesto zaključka:

*...Ima morskih mijena u ljudskim poslovima;
ako se uhvati plima, ona vodi prema sreći;
ako se propusti, cijelo putovanje njihovih života
ograničeno je na pličine i nesreće...*

W. Shakespeare, Julije Cezar, čin IV., prizor III.⁸⁵

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN THE PROTECTION AND CONSERVATION OF THE MEDITERRANEAN SEA WITH REFERENCE TO SOME LEGAL AND STRATEGIC DOCUMENTS

The European Union has, in the protection and conservation of the marine environment in total and particularly in the protection of the Mediterranean Sea, interwoven many documents, strategic instruments, initiatives and action plans. However, this has continued to remain a delicate area exposed to various forms of contamination and pressures. The reasons for the still unsatisfactory efficiency in the protection and conservation of the Mediterranean Sea are many and complex. Besides the economic, political and other differences in coastal states and the problem of limited financial sources, one should in particular emphasise the ever low political priority that the environment has and the insufficient public awareness of the problem of environmental protection in certain states. For the threat to and deterioration of the Mediterranean, the policies of certain states cannot be held responsible, nor can protection be achieved by the action of only some. All this suggests that it is necessary to further enrich the European ecological network of protecting and conserving the Mediterranean. This is in particular when it concerns the strategic and political models of partnerships and good neighbour relations with states outside of the European Union so that we do not one day, through our lack of interest, cause irreparable harm.

⁸⁵ Cit u: *GREEN PAPER-Towards a future Maritime Policy for the Union: A European vision for the oceans and seas*, Brussels, 7. 6. 2006, p. 49. http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/pdf/com_2006_0275_en_part2.pdf

Hrvatski prijevod: William Shakespeare, *Tragedije*, preveo i priredio Mate Maras, Matica hrvatska, Sabrana djela Williama Shakespearea, Knjiga druga, Zagreb, MMVI, str. 347.